

سبک زندگی اسلامی و منشور حقوق بیمار در آموزه‌های اسلامی

زکیه دوست کام
هیات علمی دانشگاه بجنورد

حمیدرضا طیبی نسب
هیات علمی دانشگاه پیام نور بجنورد

چکیده

- **سابقه و هدف:**
- سبک زندگی در جوامع اسلامی به میزان زیادی متأثر از عامل دین است. یکی از موارد آموزه‌های دینی در رابطه با سبک زندگی، تعامل اجتماعی به خصوص نوع رفتار با بیماران می‌باشد.
- فرد بیمار به تقویت جسمی و روحی نیازمند است تا سلامت واقعی خویش را بازیافته، به عنوان عضوی مفید در جامعه به زندگی و فعالیتش ادامه دهد.
- **روش تحقیق:** کتابخانه‌ای به صورت توصیفی - تحلیلی با فیش برداری از کتب روایی و اخلاقی و استقرای داده‌ها در این زمینه می‌باشد.
- **یافته ها:** آموزه های دینی برنامه جامعی در این زمینه از نوع رفتار با بیماران و مراعات حال آنها؛ شیوه مراقبت؛ کمک مادی و عاطفی و... با بیان اثرات دنیوی و اخروی آنها برای جامعه بشری ارائه داده است.
- **واژگان کلیدی:** اسلام، سبک زندگی، حقوق، بیمار، منشور اخلاقی، بیماری.

مقدمه

سبک زندگی، مجموعه‌ای از الگوهای نظام‌مند رفتاری است که از باورها، ارزش‌ها و هنجارهای شکل گرفته در یک فرهنگ یا خرده فرهنگ نشأت می‌گیرد.

فرهنگ جوامع بشری به میزان زیادی متأثر از عامل دین است و به طور طبیعی آموزه‌های دینی در شکل‌گیری سبک زندگی مؤثر خواهد بود.

جامعه انسانی امروزه، بار دیگر به مرحله حساس تاریخی نزدیک شده، و در پی تحول و دگرگونی بنیادین است. حضرت آیت الله خامنه‌ای، رهبر انقلاب اسلامی نیز تاریخ بشر را بر سر یک پیچ بزرگ و در آستانه تحولی عظیم برشمرده که در طی آن، توجه ملت‌ها به خدای متعال، استمداد آنها از قدرت لایزال الهی و اتکای ملت‌ها به وحی است (10/11/1390).

بشر ناگزیر از زندگی اجتماعی و تعامل با دیگران جهت ادامه حیات حسنه می‌باشد و داشتن برنامه مناسب در سطوح رفتاری جهت ارتباط درست و شایسته با دیگران از نیازهای اساسی و اولیه بشر می‌باشد.

یکی از نکته‌های اخلاقی و نشانه‌های اخلاق حسنه و حسن سلوک با مردم، عیادت بیمار است.

الف- اهمیت عیادت از بیمار در اسلام

اسلام عیادت بیمار را به عنوان یک رفتار اخلاقی، انسانی و الهی مورد تأکید قرار داده و آن را یکی از حقوق برادران دینی نسبت به هم می‌داند.

در روایتی از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که: «از حقوق هر مسلمانی بر مسلمان دیگر این است که هرگاه با او دیدار کند، بر او سلام کند و هرگاه مریض شود، از او عیادت نماید و هرگاه از دنیا رفت، در تشییع جنازه‌اش شرکت نماید».

در مکتب انسان‌ساز اسلام عیادت بیمار و دیدار او از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا این رفتار نیک اخلاقی مورد رضایت خداوند بوده، نقش بسزایی در تحکیم روابط انسانی و صمیمیت ایجاد می‌کند.

ب- انواع بیمار

در قرآن مجید بیمار به دو گونه تصویر شده است

(1) افرادی که دارای امراض قلبی، روحی و باطنی هستند.

(2) افرادی که دارای امراض جسمی و بدنی هستند.

ج- وظایف بیمار

- 1) اعلام بیماری
- 2) عدم شکوه و صبر بر بیماری
- 3) دعا برای عیادت‌کننده
- 4) مراجعه به پزشک و رعایت دستور وی
- 5) دعا، توبه و وصیت کردن بیمار
- 6) سپاس‌گزاری بیمار از پرستار

ج-وظایف بیمار

1- اعلام بیماری:

امام صادق(ع) فرمودند: «شایسته است بیمار، بیماری خود را به برادران مؤمنش اعلام کند که عیادتش کنند، تا خود و آنان اجر ببینند. پرسیدند: عیادت‌کنندگان به واسطه عیادت اجر می‌بینند، بیمار چگونه اجر می‌برد؟ فرمودند: با اعلام، موجب می‌شود که عیادت‌کنندگان ثواب ببرند و بدین وسیله اجر می‌برد. از این رو برای او ده حسنه توشه شود، ده درجه بالا رود و گناه او محو گردد.

وظایف بیمار

2- عدم شکوه و صبر بر بیماری:

امام باقر(ع) به نقل از پیامبر(ص) به نقل از خدای سبحان می‌فرماید: «آن گاه که بنده‌ام را گرفتار بیماری کنم و او صبر نماید و تا سه روز به عیادت‌کنندگان شکوه نکند، گوشتش را به گوشت بهتر، پوستش را به پوست بهتر و خونسش را به خون سالم‌تر تبدیل گردانم و اگر او را بمیرانم به رحمت خود می‌میرانم و اگر بهبودش بخشم و تندرست گردد از گناهان بهبودی بخشم که گناهی بر او نماند.

ج-وظایف بیمار

3- دعا برای عیادت کننده

پیامبر(ص) فرمودند: «زمانی که یکی از شما به عیادت برادر دینی خود می‌روید، باید برای بیمار دعا کنید و از او بخواهید برای شما دعا کند، که دعای بیمار مثل دعای فرشته است. پس بر بیمار است که برای عیادت‌کننده خود دعا کند، زیرا دعاهای او مستجاب می‌شود» (طبرسی، 1387، 361).

ج-وظایف بیمار

4- مراجعه به پزشک و رعایت دستور وی

مسلمان می‌داند که شفا در دست خداست (هو الشافی) و خدا می‌خواهد که انسان خود را با مراجعه به پزشک درمان کند و شفای خدا در همین درمان است.

بیمار برای رسیدن به بهبودی باید تمام آنچه برای او ضرر دارد ترک کند. بی‌توجهی در امر درمان و رعایت نکردن دستور پزشک عقلی نیست و شرع هم مخالف این می‌باشد.

ج-وظایف بیمار

5- دعا، توبه و وصیت کردن بیمار

شایسته است که خود بیمار زمانی که به خدا نزدیکتر است، با او سخن گفته و شفا و آمرزش گناهان خود را از خدا بخواهد.

امام علی(ع) می فرماید: «مؤمن هرگاه بیمار شود، به اخلاق و توبه روی می آورد».

بعد از توبه و حلالیت از دیگران لازم است وصیت نماید و آنچه می خواهد بعد او در اموالش بجا آورده شود خودش انجام دهد حقوقی که بر گردنش هست رد کند.

ج-وظایف بیمار

6- سپاسگزاری بیمار از پرستار

از کسانی که در بهبودی بیمار سهمی داشتند و در رفتاری‌ها به کمک انسان شتافتند و در مشکلات هم‌دردی کردند، باید سپاسگزاری نمود. امام علی(ع) می‌فرماید: «کسی که به او احسانی شده است، باید به خوبی و شایستگی احسان نعمت دهنده را جبران کند. اگر از جبران عملی ناتوان بود، با ستایش شایسته و ثنای نیک برخورد نماید. اگر از ستایش زبانی هم عاجز بود، حداقل نعمت را بشناسد و به کمک کننده محبت داشته باشد و اگر این را هم ندارد و نتواند، پس شایسته آن نعمت نیست».

د- وظایف اطرافیان و عیادت کننده

1- رعایت زمان عیادت

2- دلجویی و همدردی

3- هدیه دادن و اطعام بیمار

4- دعا برای بیمار

د-وظایف اطرافیان و عیادت کننده

1- رعایت زمان عیادت

استراحت و آرامش از نیازهای اساسی بیمار می‌باشد و در بهبودیش اثر قابل توجهی دارد.

باید زمان عیادت کوتاه باشد، تا بیمار بتواند به اندازه کافی استراحت نماید.

پیامبر (ص) می‌فرمایند: «یک روز در میان در صورتی که بیماری سخت و سنگین نباشد یا

هر سه روز یکبار بیمار را عیادت کنید»

(طوسی، 1384ق، 639).

در روزهای اولیه بیماری (تا سه روز) که ممکن است وضع بیمار وخیم باشد نباید عیادت

صورت بگیرد.

د- وظایف اطرافیان و عیادت کننده

2- دلجویی و همدردی

پیامبر (ص) همدردی با بیمار را مورد تأکید قرار داده، می‌فرماید: «همانا مؤمنان در مهربانی و عطوفت به یکدیگر همانند یک پیکرند، که وقتی عضوی از آن به درد آید، سایر اعضاء در تباداری و بیداری با او همراهی و همدردی می‌کنند» (کوفی اهوازی، 1402، 39).

نشستن در کنار بیمار، پرسیدن حال او، همدلی و دلجویی از او، موجب آرامش خاطر و تسکین دردش می‌شود.

د-وظایف اطرافیان و عیادت کننده

3- هدیه دادن و اطعام بیمار

هدیه دادن به بیمار هر چند ناچیز، موجب تغییر حالت افسردگی، نگرانی و رنج، و خوشحالی وی می‌گردد.

علاوه بر این غذا دادن به بیمار و خودداری از خوردن چیزی نزد وی از رفتارهای پسندیده مورد رضایت خداوند می‌باشد.

د- وظایف اطرافیان و عیادت کننده

4- دعا برای بیمار

از دیدگاه اسلام استفاده از پزشک و دارو برای بهبودی بیمار، کاری مقدماتی و به عنوان ابزار و وسیله است

در حقیقت سلامتی واقعی و شفای کامل به دست خداست.

عیادت‌کنندگانی که برای رضای خدا به دیدار بیمار می‌روند، برای سلامتی وی دعا نمایند.

امام کاظم(ع) می‌فرماید: «هرزمان که یکی از شما بیمار شد، به مردم اجازه دهد تا به دیدارش بیایند. زیرا فردی که به عیادت بیمار می‌رود دعای اجابت شده‌ای برای بیمار در پیشگاه خدا دارد».

ه- آثار عیادت و رسیدگی به بیمار

1- آثار دنیوی

- موجب تقویت روحیه بیمار می‌شود
- از بار سنگین بیماری کاسته شده و فرد زودتر سلامتی خود را به دست می‌آورد.
- دل های افراد را به هم نزدیکتر کرده، برادری، همدلی و حس کمک به دیگران را افزایش می‌دهد.
- موجب آرامش روحی و رسیدن به پاداش الهی برای عیادت‌کننده می‌شود.
- عیادت کننده می‌تواند به احتیاجات و مشکلات بیمار و خانواده‌اش پی برده، آنها را در رفع این مشکلات و برآوردن احتیاجات یاری کند.

ه- آثار عیادت و رسیدگی به بیمار

2- آثار اخروی

- عنایت خاص الهی و بخشیده شدن گناهان عیادت کننده
- استغفار فرشتگان برای عیادت کننده
- ورود به بهشت
- کسب رضایت الهی

2- آثار اخروی عیادت و رسیدگی به بیمار

* عنایت خاص الهی و بخشیده شدن گناهان عیادت کننده

پیامبر (ص) می‌فرماید: «کسی که برای برآوردن حاجات و خواسته مؤمن بیمار، سعی و کوشش نماید از گناهانش پاک می‌شود و به مانند روز ولادت خود می‌گردد، چه موفق شود و چه موفق نشود که حاجت بیمار را برآورد».

همچنین ایشان می‌فرمایند: «کسی که بیماری را عیادت کرده و ساعتی نزد او بنشیند، خداوند پاداش عمل هزار سال را که لحظه‌ای در آن معصیت نکرده باشد، به او ارزانی می‌دارد».

2- آثار اخروی عیادت و رسیدگی به بیمار

* استغفار فرشتگان برای عیادت‌کننده

امام رضا(ع) فرمود: هر مؤمنی که مؤمنی را در بیماریش عیادت کند، اگر صبح باشد؛ هفتاد هزار ملک او را تشییع(بدرقه و همراهی) کنند و چون نزد او بنشینند، رحمت خدا او را فراگیرد و تا شب برای او استغفار کنند. و اگر شب باشد همین اجر تا صبح برای او خواهد بود».

همچنین امام صادق(ع) فرمودند: «هرکس به عیادت بیماری برود، هفتاد هزار فرشته او را مشایعت می‌کنند و برایش آمرزش می‌طلبند تا آنگاه که به منزل خود برگردد».

2- آثار اخروی عیادت و رسیدگی به بیمار

*ورود به بهشت

پیامبر(ص) در این زمینه می‌فرماید:

« هرگاه مسلمانی برادر مسلمان خود را در هنگام بیماری عیادت و دیدار کند، خداوند به او می‌فرماید: پاکیزه باش و راحت پاکیزه باشد و برای خود منزلی در بهشت برگزیده‌ای.»

2- آثار اخروی عیادت و رسیدگی به بیمار

* کسب رضایت الهی

امام صادق(ع) می‌فرماید:

« کسی که برای رضای خدا بیماری را عیادت کند، هر چیزی را بیمار برای او درخواست کند، خداوند برآورده خواهد کرد.»

بنابراین هیچ یک از این الطاف الهی شامل حال افراد نمی‌شود مگر اینکه طبق فرموده اسلام تنها هدف از انجام این امر کسب رضایت الهی بوده و عمل خود را خالص کنیم.

نتیجه گیری

با بررسی منابع دینی در این زمینه مشخص گردید که آموزه های دینی برنامه جامعی در این زمینه: از نوع رفتار با بیماران و مراعات حال آنها؛ شیوه مراقبت؛ کمک مادی و عاطفی و... با بیان اثرات دنیوی و اخروی آنها برای جامعه بشری ارائه داده است. که افراد با عمل به آن علاوه بر کمک به جامعه بیماران نقش تعیین کننده در سلامت جامعه نیز خواهند داشت.

منابع و ماخذ

- *قرآن کریم ، ترجمه مهدی الهی قمشه ای ، تهران ، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ، 1368.
- *نهج البلاغه ، مترجم محمد ، دشتی ، قم ، نشر بیت الاحزان ، 1385.
- *صحیفه سجادیه (دعای 26) ، ترجمه محمد مهدی ، مؤمن زاده ، تهران ، اسوه 1383.
- آمدی تمیمی، عبدالواحد بن محمد، 1410ق، غرر الحکم و درر الکلم، قم، دارالکتب الاسلامی.
- ابن اشعث، محمد بن محمد، بی تا، الجعفریات، تهران، مکتبه النبویه الحدیثه.
- حر عاملی، محمد بن حسین، 1372، وسائل الشیعه، الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 16، تهران دارالکتب اسلام.
- حمیدی، عبدالله بن جعفر، 1413ق، قرب الأنساء، قم، موسسه آل البيت (ع).
- دهخدا، علی اکبر، 1377، لغت نامه دهخدا، تهران، مؤسسه و چاپ دانشگاه تهران.
- طبرسی، حسن بن فضل، 1387، مکارم الاخلاق، قم، مؤمنین.
- طبرسی، حسن بن فضل، 1365، میرباقری، ابراهیم، مکارم الخلاق، ج 2، تهران، فراهانی.
- طوسی، محمد بن الحسن، 1384ق، المالی (طوسی)، قم، دارثقافه.
- کراجی، محمد بن علی، 1410ق، کنز الفوائد، ج 1، قم، دارالذخائر.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، 1363، گزیده کافی، ج 1، ترجمه محمد باقر بهبودی، تهران مرکز انتشارات علمی فرهنگی.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، 1388، تحفه الاولیاء (ترجمه اصول کافی)، ج 3، قم، دارالحدیث.
- کوفی اهوازی، حسین بن سعید، 1402، الزهد، قم، مطبعه العلمیه.
- محمدی ری شهری، محمد، بی تا، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، قم، دارالحدیث.
- مجلسی، محمدباقر، 1386، حلیه المتقین، تهران، ولی عصر (عج).
- مجلسی، محمدباقر، 1403ق، بحار الانوار الجامعه لدرر الاخبار الائمه الطهار علیهم السلام، بیروت، در الحیاء التراث العربی.
- مقدس نیان، محمد، محمدی، محمد مهدی، 1379، آداب معاشرت، قم، پیک جلال.
- معین، عباس علی، 1388، فرهنگ فارسی اندیشه، تهران، عقیل.
- منقری، نصر بن مزاحم، 1404ق، وقعه صفین، قم، مکتبه آیه الله المرعشی النجفی.
- مهدوی کنی، محمدرضا، 1371، نقطه های آغاز عملی، بی جا، فرهنگ اسلامی.
- نراقی، احمد، 1387، معراج السعاده، مشهد، نشر هاتف.
- نوری، حسین بن محمدتقی، 1408ق، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج 8، قم، موسسه آل البيت (ع).